

شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب شهرستان سریشه استان خراسان جنوبی نمونه ای از موفقیت ترویج در فقر زدایی، ایجاد اشتغال، امنیت و ماندگاری مردم محلی

فرهود گل محمدی^۱، مهرداد پویا^{۲*}

^۱ استادیار و دکترای رشته ترویج و آموزش کشاورزی و عضو هیئت علمی تمام وقت دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند؛ و عضو بسیج اساتید استان خراسان جنوبی؛
golmohammadi@iaubir.ac.ir

^{۲*} دانشجوی دکتری و عضو هیات علمی؛ گروه ترویج و آموزش کشاورزی؛ دانشگاه نهاوند (مسئول مکاتبات)؛ m.pouya@nahgu.ac.ir

چکیده

این مقاله حاصل بازدید و مشاهده یک نمونه موفق از تشکلهای توسعه و ترویج در منطقه صفر مرزی که از مزایای یک پژوهش کیفی سود می برد. با توجه به اینکه نمونه موفق از شرکتهای سهامی زراعی در مناطق محروم بسیار نادر هستند مطالعه این مورد و ثبت دستاوردهای آن می تواند حایز اهمیت باشد. در این راستا نویسندگان با توجه به چند بازدید از این شرکت و روستاهای منطقه مرزی آن به بررسی اجمالی عملکرد شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب در ایجاد اشتغال و توسعه پایدار، امنیت و ماندگاری روستاییان در مناطق مرزی شهرستان سریشه استان خراسان جنوبی می پردازند. شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب شهرستان سریشه در منطقه سرحدات مرزی و در منطقه صفر مرزی با کشور همسایه افغانستان تأسیس شده است و با درایت مروجان، مسئولان متعهد و موسسان آن با استفاده از منابع آب زیرزمینی مشترک با کشور افغانستان دشت بایری را که تا یک دهه پیش در گویش مردم محلی به نام دشت ناامیدی خوانده می شده است به مکانی پویا، مولد و پر از امید از نظر تولید محصولات کشاورزی و ایجاد اشتغال برای روستاییان تبدیل نماید. با تأسیس شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب در ۱۲ سال گذشته شاهد تحولی شگرف در وضعیت روستاهای این منطقه می باشیم به گونه ای که ضمن بهره برداری مناسب از منابع غنی آب های زیر زمینی مشترک این منطقه که در خراسان جنوبی که منطقه ای خشک و کم آب و کویری می باشد مزیت و نعمتی بزرگ محسوب می شود بلکه از زمان تأسیس این شرکت شاهد مهاجرت معکوس روستاییان به روستاهای این منطقه می باشیم که دلیل اصلی آن ایجاد اشتغال و تولید توسط این شرکت بوده است.

کلمات کلیدی: شرکت سهامی زراعی؛ دشت خوشاب؛ امنیت و ماندگاری روستاییان؛ خراسان جنوبی.

Poverty reduction, job creation and security for local people: a case study of Khoshab basin, South Khorasan, Iran

¹Farhood Golmohammadi and ^{2*}Mehrdad Pouya

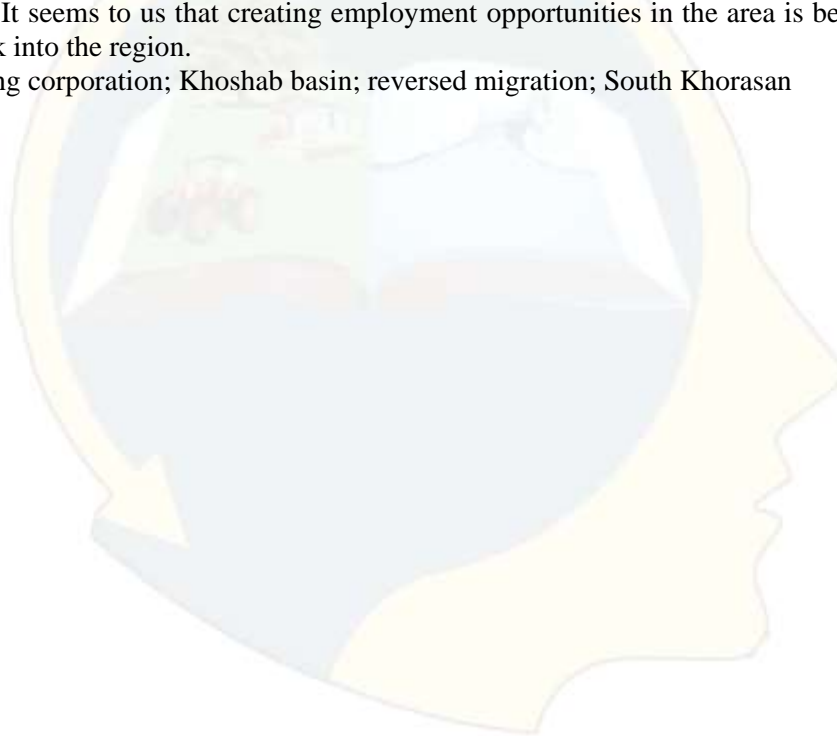
¹Extension Education Dept., Islamic Azad University, Birjand Branch, South Khorasan.

^{2*}Extension education Dept., Nahavand University, Hamedan (Corresponding Author).

Abstract,

Direct observation was pursued in this qualitative case study to explore achievements of the Khoshab farming corporation- a successful agricultural collective- in South Khorasan, Iran. Authors investigated factors influencing such a rare achievement in a very disadvantaged region of the country. The Khoshab basin corporation is located in Sarbisheh county, South Khorasan province, Iran close to Iran-Afghanistan border. This collective managed successfully with the help of extension personnel to transform an already dire region into a vibrant flourishing agricultural farm. It not only employed local job seekers but also attracted many immigrants back into their birth place by reversing the migration pattern in the area. It seems to us that creating employment opportunities in the area is behind people being attracted back into the region.

Key Words: farming corporation; Khoshab basin; reversed migration; South Khorasan

مقدمه

شرکت های سهامی زراعی واحدهایی مکانیزه و ماشینی هستند که از تجمیع زمین های کشاورزان و خرده مالکان یک یا چند روستا تحت نظارت دولت به وجود می آید. شرکت های سهامی زراعی از عملکرد بالایی در تولید برخوردارند و توفیقات زیادی در یکپارچه سازی و نو سازی اراضی، مدیریت متمرکز، تجمیع سرمایه های بهره برداران، افزایش نرخ بازدهی و درآمد سرانه کشاورزان، ترویج فرهنگ کار جمعی، افزایش سطح کشت، افزایش منابع آب، افزایش درآمد کشاورزان، توانمندسازی اعضا، حفاظت از منابع طبیعی و تولید، ایجاد اشتغالزایی و کاهش مهاجرت ... و در نهایت توسعه همه جانبه مناطق خود داشته اند. از اینرو در راستای یکپارچه سازی اراضی یکی از رویکردهای مهم و جدید وزارت جهاد کشاورزی در مناطق روستایی، احیاء و توسعه شرکت های سهامی زراعی قرار گرفته است.

انقلاب اسلامی تحولات زیادی در ساختار زراعی ایران بوجود آورد. با شکل گیری نیروهای ساختاری جدید، انتقال در نظام های زراعی ایران انجام گرفت. در بخش خصوصی کشاورزی، با خلع ید کردن بسیاری از بزرگ مالکان و سرمایه داران زراعی، وضعیت خرده مالکان و دهقانان مستقل استحکام یافت. در بخش دولتی، واحدهای بزرگ حفظ گردیدند و واحدهای بزرگ زراعی خصوصی در کنترل دولت درآمدند. همزمان شرکت های سهامی زراعی و تعاونی های تولید روستایی منحل شدند. در نتیجه آرایش نظامهای بهره برداری به هم خورد و دوباره بتدریج نظام های بهره برداری قدیمی و جدید، شکل گرفتند (لهسایی زاده، ۱۳۷۳. ص: ۲۹۴-۲۹۲).

زمین، آب، ابزار و ماشین آلات کشاورزی از عوامل اساسی تولید در نظامهای بهره برداری از زمین می باشند که نوع نظام تأثیر تعیین کننده و استفاده بهینه و بکارگیری عوامل یاد شده دارد. در این راستا، شرکتهای سهامی زراعی به عنوان نظامی که مبتنی بر کشت جمعی در اراضی یکپارچه می باشد در مهیا ساختن امکاناتی که روشهای به زراعی و شیوه های نوین و مکانیزه کشاورزی بکار گرفته شود، اقداماتی بسیار مفید داشته اند (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۷۲. ص: ۸۱).

تشکیل شرکتهای سهامی زراعی در راستای حل چنین مشکلی مؤثر بوده، بطوری که طبق گزارشات وزارت تعاون و امور روستاها در قبل از انقلاب شکوهمند اسلامی (وزارت کشاورزی)، پس از فعالیت این واحدها و یکپارچگی و متمرکز نمودن اراضی با مدیریت گروهی موجب شد که عملیات آماده سازی، احیاء اراضی، و تهیه بستر مناسب برای عملیات زراعی، تولید محصولات استراتژیک و اساسی کشور بر مبنای الگوی کشت و تناوب زراعی، فنی و علمی در قلمرو این شرکتها انجام پذیرد و بازده و راندمان تولید و سطح کشت محصولات افزایش قابل ملاحظه ای داشته باشد. بطور کل تا سال ۱۳۵۵، ۸۹ شرکت سهامی زراعی در مساحتی به وسعت ۴۰۱۴۴۸ هکتار تشکیل گردیدند. اراضی شرکتها در این محدوده معادل ۳۱۸۷۳۴ هکتار بوده. که جمع کل اراضی مزروعی (اعم از زیر کشت و آیش تا سال ۵۵) رقم ۲۵۹۹۰۹ هکتار را نشان می دهد. از این مقدار در همین سال زراعی سطحی معادل ۱۳۰۳۳۷ هکتار زیر کشت برده شده بودند. اختصاص اراضی مزروعی به کشت محصولات اساسی و مورد نیاز جامعه از اصول رعایت شده در شرکتهای سهامی زراعی بوده است، به طوری که گزارشات مذکور نشان می دهند، میزان تولید در واحد سطح نسبت به سال قبل از تشکیل شرکتها (بهره برداری بصورت منفرد و دهقانی) در مورد محصولات عمده افزایش قابل توجهی را نشان می دهد (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۷۲. ص: ۷۵-۷۴). معرفی مورد موفق شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب از این رو اهمیت پیدا می کند که عوامل توسعه و ترویج تواسته اند در یک نقطه بسیار محروم و برخلاف کلیه عوامل محیطی و اجتماعی زمینه موفقیت یک تشکل اجتماعی را فراهم آورند که مطالعه آن حاوی نکات ارزنده ای می نماید.

روش شناسی تحقیق

این مطالعه موردی، از روش پژوهش کیفی مبتنی بر مشاهده مستقیم و مصاحبه سود می برد. در عکس های ذیل اطلاعات میدانی شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب با توجه به بازدید چند روزه یکی از نویسندگان این مقاله در آبان ماه ۱۳۹۶ از نقطه صفر مرزی مناطق شرکت و روستاهای پیرامون آن در شهرستان سریشه استان خراسان جنوبی و نوار مرزی با کشور افغانستان و پاسگاه مرزی سابق ایران که هم اکنون به انبار تدارکات شرکت تبدیل شده است و عکس های میدانی این بازدید ارائه می شود (۲۹۰ کیلومتر فاصله تا بیرجند مرکز استان خراسان جنوبی) (لازم به ذکر است که پاسگاه مرزی جدید ایران به منطقه ای جلوتر و نزدیکتر به نوار مرزی کشور افغانستان انتقال یافته است). همین طور عکس های بازدید میدانی از بازارچه مرزی ماهیرو در نوار مرزی با کشور افغانستان - در حدود ۲۰ کیلومتری شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب - و میل ۷۶ در نقطه صفر نوار مرزی با کشور افغانستان در تاریخ ۱۳۹۷/۱/۳۰ که توسط فرماندهی مرزبانی استان خراسان جنوبی در جریان کنگره ملی توسعه مناطق مرزی برگزار شد و حضور اساتید برجسته کشوری از جمله جناب آقای دکتر حافظ نیا استاد کامل گروه علوم سیاسی دانشگاه تربیت مدرس و جناب آقای دکتر جوان استاد بازنشسته توسعه روستایی گروه جغرافیا دانشگاه فردوسی مشهد و چندین استاد مطرح دیگر ارائه می شوند (عکس های ۱ الی ۵ از بازارچه مرزی ماهیرو و میل ۷۶).

(لطفا شکل های شماره ۱ الی ۱۹ را مشاهده نمایید).

نتایج و بحث

اطلاعات شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب

تاریخ تاسیس: ۱۳۸۵؛ وسعت: ۵۰۰ هکتار؛ هدف ایجاد شرکت: اشتغال، تولید و امنیت پایدار در این منطقه که در فاصله ۵ کیلومتری از نوار مرزی احداث شده که فاصله آن از مرکز شهرستان به ۱۷۰ کیلومتر می رسد. اشتغال: ۵۰ نفر به صورت مستقیم؛ سطح زیر کشت محصولات زراعی و باغی: گندم: ۱۰۰ هکتار؛ جو: ۵۰ هکتار باغات زیتون: ۸۰ هکتار؛ عناب: ۲ هکتار؛ انار: ۸ هکتار؛ خرما: ۳ هکتار. وضعیت آب و خاک شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب: تعداد حلقه چاه عمیق: ۱۴ حلقه؛ سطح آبیاری تحت فشار: ۱۶۴،۴ هکتار؛ انتقال آب: ۲ کیلومتر با لوله ۲۰۰ و ۲۵۰ - ۵۰ کیلومتر با لوله هیدروفیکی؛ وضعیت دام: دارای یک واحد پرواربندی بره به ظرفیت ۲۰۰۰ راسی.

یکی از مسائل بنیادی کشاورزی ایران نظام بهره برداری از منابع تولید و آب و خاک بوده است که از زمان اجرای قوانین اصلاحات ارضی و خرد شدن اراضی و تداوم آن بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. اهمیت این امر بخصوص از این جهت است که کوچک بودن و پراکندگی اراضی کشاورزی واحدهای تولیدی در موارد زیاد برای استفاده از فنون پیشرفته و تجهیز زیربنا، استفاده از ماشین آلات و استفاده بهینه از آب با راندمان مناسب محدودیتهایی را ایجاد می کند که برنامه ریزان بخش کشاورزی همواره در جستجوی راههای مقابله با آن بوده اند. در عین حال نظام بهره برداری از بسیاری ملاحظات اجتماعی، اقتصادی، حقوقی و فنی تبعیت می کند، و لذا شناخت ملاحظات مذکور و تعیین مزیت و برتری نسبی نظام یا نظامهای مشخص بهره برداری برای هر یک از نواحی و مناطق متنوع کشور از اهمیت برخوردار است. بدیهی است با تفاوتی مشهود در مناطق مختلف کشور نمی توان برای استفاده مطلوب از منابع به یک یا دو خط مشی کلی در استقرار نظام بهره برداری اکتفا کرد و یا در جستجوی راهها و روشهای مناسبتر نبود و با واقع بینی از تجارب چند دهه اخیر کشور و تجارب جهانی در جریان تغییرات و تحولات ارضی و نظامهای بهره برداری استفاده نکرد (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۷۲، ص: ۱۱) و (گل محمدی، ۱۳۹۳) (golmohammadi, et al. 2013). در گذشته ای نه چندان دور، نه تنها ارزش افزوده بخش کشاورزی سهم عمده تولید ناخالص ملی

را تشکیل می‌داد، بلکه در تولید محصولات کشاورزی خودکفا بودیم و حتی قسمت عمده‌ای از صادرات غیرنفتی از محصولات بخش کشاورزی تأمین می‌شد. ولی با از سرگیری صادرات نفت و افزایش سریع درآمدهای ارزی ناشی از صدور مواد نفتی، از اواسط دهه ۱۳۳۰ بخش کشاورزی و توسعه آن از نظر دور ماند.

با اصلاحات ارضی دهه ۴۰ نیز هر چند تغییر نظام ارباب و رعیتی تغییر یافت، نظامهای متعدد بهره‌برداری شکل گرفت و اراضی وسیعی بین اقلاری از روستاییان تقسیم شد، ولی این امر نه تنها رشد و رونق کشاورزی را به دنبال نداشت، بلکه به نوعی ساختار اقتصاد روستا و کشاورزی را تخریب کرد و در نتیجه رشد و توسعه کاذب بخش صنایع و خدمات، طراحی و پیروی از مکانیزم افزایش درآمد و قدرت خرید، مصرف گرایی و ... توجه به بخش کشاورزی به فراموشی سپرده شد (وزارت جهادکشاورزی، ۱۳۷۲، ص: ۱۷).

بخش کشاورزی در تلقی توسعه به معنی رشد اقتصادی دو وظیفه اصلی به عهده دارد: نخست تهیه و تولید غذای ارزان قیمت برای کارگران صنعتی و طبقات شهرنشین و دیگری تأمین نیروی انسانی برای اشتغال در صنایع نوپای شهری. این نظریه منطبق بر فرایند تاریخی توسعه و پیشرفت کشورهای غربی بود. بخش کشاورزی این کشورها به واسطه وجود علل و عوامل چندی توانست وظیفه تأمین محصولات غذایی ارزان قیمت و نیروی کارگری لازم را برای بخش نوپای صنعتی انجام دهد. لذا بعد از جنگ دوم جهانی الگوی توسعه غربی که در بطن آن توسعه کشاورزی هم وجود داشت به عنوان راه اصلی پیشرفت و ترقی مورد توجه بسیاری از متفکرین و صاحب‌نظران و سیاستگذاران قرار گرفت. با انجام برنامه اصلاحات ارضی دهه ۴۰ نیز هر چند نظام ارباب و رعیتی تغییر یافت و نظام های متعدد بهره برداری شکل گرفت و اراضی وسیعی بین اقلاری از کشاورزان صاحب نسق تقسیم شد ولی این امر نه تنها رشد و رونق کشاورزی را به دنبال نداشت، بلکه به نوعی ساختار اقتصادی در روستاها و کشاورزی را تخریب کرد و در نتیجه رشد و توسعه کاذب بخش صنایع و خدمات، طراحی و پیروی از مکانیزم افزایش درآمد و قدرت خرید، مصرف گرایی و ... توجه به بخش کشاورزی به فراموشی سپرده شد (گل محمدی، ۱۳۹۳).

پس از انقلاب اسلامی اگرچه اهمیت کشاورزی به عنوان یک رکن عمده در توسعه اقتصادی کشور همواره مورد بحث بوده ولی بنا به دلایل متعدد عملاً توفیق چندانی در این زمینه به دست نیامده است. بنابر این ضرورت دارد نه تنها برنامه ریزی و سرمایه گذاری اصولی و متناسب در بخش کشاورزی صورت گیرد، بلکه نظام های مختلف بهره برداری از زمین، توجه به ویژگی ها و کارایی آنها در شرایط گوناگون جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مختلف کشور مورد شناسایی قرار گیرد. نظام های بهره برداری کشاورزی در ایران موضوع بسیار حائز اهمیتی است. منظور از نظام بهره برداری، سازمانی اجتماعی مرکب از عناصر بهم پیوسته است که با هویت و مدیریتی واحد ویژگی های نرم افزاری و سخت افزاری که از آن برخوردار است، در ارتباط متقابل با شرایط طبیعی و اجتماعی محیط خود امکان تولید محصولات کشاورزی را فراهم می سازد. بنابراین توسعه کشاورزی به معنی ایجاد تحولی کیفی و بنیادی در ساختار کشاورزی، موقوف به شناخت و نهادمندی نظام های بهره برداری بهینه و مناسب در ایران است (گل محمدی، ۱۳۹۳) و (عبداللهی، ۱۳۷۷).

در سال ۱۳۴۶ به دنبال مسائل و مشکلات ناشی از اجرای قانون اصلاحات ارضی (پراکندگی اراضی و به وجود آمدن خرده مالکی شدید و خلاء مدیریتی موجب کاهش شدید تولیدات بخش کشاورزی گردید) و در راستای اهداف استراتژیک توسعه کشاورزی قانون تشکیل شرکتهای سهامی زراعی با اهداف ذیل تصویب شد: ارتقاء میزان درآمد و سطح رفاه اجتماعی و بهزیستی روستاییان و بهسازی روستاهای حوزه عمل شرکت ها از طریق تشکیل واحدهای روستایی با استفاده مطلق و دائم از اراضی مربوط به سهامداران، سرپرستی و اداره امور مربوط به تولید و بهره برداری صحیح با استفاده از تلفیق خردمندانانه مدیریت، فن، نیروی انسانی، اعتبار و ابزار و ماشین آلات، متشکل ساختن تواناییهای پراکنده انسانی و مادی، ایجاد و تقویت و هدایت روحیه همکاری و مشارکت کشاورزان به نحوی که قادر به شرکت فعالانه در جریان تصمیم گیری ها و تعیین و تأمین نیازمندی های اجتماعی خود باشند. همچنین به کار گرفتن آن دسته از نیروهای انسانی روستاها که مستقیماً در جریان تولید شرکت دخالتی ندارند، جلب اعتماد کشاورزان به منظور مشارکت آنان در فعالیت های واگذاری تدریجی مسئولیت، جلوگیری از خرد شدن و تقسیم اراضی زراعی به قطعات غیر اقتصادی با اعمال یکپارچه سازی اراضی و یکجا زراعی، فراهم ساختن زمینه لازم برای ارائه خدمات زیربنایی از قبیل ایجاد راه، ساختمان، برق، شبکه های آبیاری و خدمات مهندسی زراعی و غیره

به منظور تسهیل و پیشبرد اهداف اقتصادی و اجتماعی در مناطق مستعد کشاورزی، ارتقاء سطح تولیدات کشاورزی و دامی و باغی از طریق ارائه خدمات اصلاحی و گسترش شیوه های نوین کشاورزی، ایجاد صنایع کشاورزی روستایی به منظور کمک به تامین نیازهای غذایی کشور، توسعه فعالیت های تولید غیر کشاورزی از زمینه صنایع دستی و ایجاد روحیه سازندگی و خلاقیت فردی در روستاها و آموزش فنی و حرفه ای، به منظور بهبود وضع اقتصادی روستاییان ایجاد شدند (عبداللهی، ۱۳۷۷) و (لهسایی زاده، ۱۳۷۲).

به طور خلاصه می توان گفت که در شرکتهای سهامی زراعی، زارعان حق استفاده مطلق و دائم اراضی و ابزار و صنایع تولید را به شرکت واگذار می کنند و در مقابل شرکت موظف است از طریق یکپارچه سازی و یکجا زراعی، ارتقای سطح مکانیزاسیون و انجام عملیات زیربنایی و به زراعی، کاربرد صحیح روشها و استفاده مناسب از نهاده ها، جلب مشارکت اعضاء در سرمایه گذاری، توسعه صنایع وابسته به کشاورزی از طریق ایجاد ارزش افزوده و افزایش عملکرد کشاورزی و میزان بهره وری، میزان درآمد و سطح زندگی کشاورزان را ارتقاء بخشد و در فرآیند توسعه کشاورزی و بهبود وضعیت روستاییان نقش موثری ایفا نماید (عبداللهی، ۱۳۷۷) و (لهسایی زاده، ۱۳۷۲).

قطعات زراعی خرد و پراکنده یکی از خصایص نظام بهره برداری خرده مالکی است که تبعات منفی بسیاری در زمینه اقتصادی، اجتماعی و فنی داشته است. بر اساس سرشماری عمومی کشاورزی در سال ۱۳۸۲ از مجموع ۳۴۷۳۳۸۳ واحد بهره برداری کشاورزی در کشور، حدود ۱۳/۳ درصد واحدها بالای ۱۰ هکتار و در حدود ۸۶/۷ درصد آن را واحدهای زیر ۱۰ هکتار را تشکیل می دهند که از این میزان، ۳۴/۶۲ درصد آن واحدهای زیر ۱ هکتار، ۱۵/۰۴ درصد واحدهای ۱ تا ۲ هکتاری، ۲۲/۹۱ درصد واحدهای ۲ تا ۵ هکتاری و ۱۴/۱۲ درصد واحدهای ۵ تا ۱۰ هکتاری می باشد. بررسی تطبیقی آمار مربوط به سال های ۱۳۳۹، ۱۳۵۳، ۱۳۷۲ و ۱۳۸۲ نیز در خصوص سهم طبقات بهره بردار به لحاظ تعداد و مساحت بهره برداری، حاکی از شدت یافتن روند رو به رشد طبقات زیر ۲ هکتار می باشد که به نوعی مبین گسترش نظام خرده مالکی در کل کشور است (گل محمدی، ۱۳۹۳).

در استان خراسان جنوبی از مجموع ۳۶۰۲۹۵ واحد بهره برداری، ۹۵ درصد اختصاصی، ۴/۵ درصد شراکتی، ۰/۵ درصد از آن توسط شرکت های رسمی بوده است. هم چنین آمار نشان می دهد ۴۶ درصد از بهره برداری ها از اراضی کمتر از ۲ هکتار و ۴۳/۵ درصد از آن نیز متعلق به بهره برداری از اراضی ۲ تا ۱۰ هکتار است که مؤید وجود نظام خرده مالکی شدید در کل استان خراسان می باشد (گل محمدی، ۱۳۹۳).

بنابر نظرسنجی بعمل آمده پیرامون ابقاء شرکت، کلیه سهامداران که در رده ها و قشرهای مختلف سهامداری قرار دارند به استفاده از امکانات و تأسیسات شرکت برای تولید بیشتر اشاره کرده اند. به طوری که صد درصد دهقانان زیر ۱۵ سهم، ۶۷ درصد از دهقانان دارای ۱۵-۲۹ سهم و بیش از ۵۰ درصد از کشاورزان بیش از ۴۰ سهم به این نکته در راه اندازی مجدد شرکت اشاره کرده اند. هر چند که حدود ۲۰ درصد از سهامداران اظهار کرده اند که کشاورزان کم زمین خواستار ابقاء شده اند، ۱۳ درصد از سهامداران به یکپارچه شدن مجدد اراضی و کاهش هزینه ها و بالا رفتن میزان تولید اشاره کرده اند (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۷۲. صص: ۳۸۹-۳۸۸).

نتیجه گیری و پیشنهادها

یکی از مهمترین چالشهای پیش روی جوامع روستایی عدم استفاده بهینه از عوامل تولید به ویژه زمین و آب است که با مسأله خرد بودن و پراکندگی اراضی متعلق به هریک از بهره برداران و تقیطع اراضی کشاورزی به عنوان یکی از مهمترین چالش های ساختاری در توسعه کشاورزی در ارتباط است.

چالش های ساختاری در توسعه کشاورزی به ویژه در بهره برداری سنتی با نوع ساختار بر مدیریت اراضی در سطح ملی مرتبط بوده و بادو مشکل دیرینه کوچکی قطعات مورد بهره برداری و نیز پراکندگی و خرد بودن زمین هر بهره بردار مواجه است که عمدتاً ریشه در نظام ارباب-رعیتی دارد. به عبارت دیگر، بخش کشاورزی در کشورهای در حال توسعه به عنوان موتور اصلی رشد و توسعه اقتصادی

مطرح است و به علت ارتباطات خود با سایر بخشهای اقتصادی می تواند با رشد خود، زمینه را برای تحول اقتصادی آنها و نیز توسعه همه جانبه در سطوح مختلف، در این کشورها فراهم آورد. لذا بخش کشاورزی از لحاظ تأمین درآمد، اشتغال، ارزآوری، ایجاد بازار و به ویژه تأمین مواد غذایی در بین سایر بخشهای اقتصادی از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

بنابراین هرگونه تحول در این بخش میتواند با ایجاد تغییر در ساختار مالکیت اراضی در ارتباط باشد. از این رو، یکپارچه سازی اراضی کشاورزی به عنوان یکی از عوامل عمده ی دگرگونی در بخش کشاورزی به شمار میرود که اجرای اصولی و صحیح آن می تواند نقش به سزایی در دستیابی به اهداف توسعه کشاورزی و روستایی داشته باشد.

یکپارچه سازی اراضی فرآیندی است که هدف آن کمک به جوامع برای استفاده ی بهینه از منابع و همچنین، سازماندهی دوباره ی فضایی قطعات زراعی متعلق به هریک از بهره برداران، مطابق توافق عامه که در نهایت منجر به نو سازی جامعه در تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی و نیز ابزاری استاندارد برای رسیدن به توسعه میشود.

برنامه ریزان و سیاستگذاران توسعه کشاورزی برای غلبه بر چالشهای ناشی از تفکیک و پراکندگی اراضی کشاورزی، راه حل منطقی و قابل اجرای یکپارچه سازی اراضی را توصیه میکنند که با تغییر اندازه و ساماندهی زمین جهت بهبود و افزایش تولید کشاورزی، عقلانی کردن اندازه بهره برداری ها، تسهیل شرایط برای بکارگیری ماشین آلات و فن آوریهای نوین و در نهایت دستیابی به توسعه کشاورزی مرتبط میباشد.

اغلب صاحبانظران از پراکندگی اراضی به مثابه مانع اصلی توسعه کشاورزی یاد می کنند و در مقابل، یکپارچگی اراضی را از عوامل عمده ی دگرگونی در بخش کشاورزی میدانند.

بنابراین یکپارچه سازی اراضی کشاورزی، به بهره وری نیروی کار، ایجاد اشتغال و بهبود رقابت در بخش کشاورزی می انجامد و به برنامه ریزی کاربردی و مدیریت بهینه اراضی کمک میکند و در نهایت منجر به حفظ محیط زیست و مدیریت بهتر منابع می شود.

شرکتهای سهامی زراعی قبل از انقلاب با مشکلاتی روبرو بودند که پس از انقلاب سعی شده است تا حد امکان مشکلاتشان برطرف گردد. یکی از مشکلاتی که قبل از انقلاب این شرکتها در مناطق روستایی بوجود آورده بودند، مسأله ایجاد بوروکراسی بود که متأسفانه پس از انقلاب به این نکته هنوز توجه نشده است و به نظر می رسد که شرکتها دارند بوروکراسی را مجدداً در روستاها پیاده می کنند. به طور کلی اگر کنترل شرکتها به دست خود روستائیان باشد و سعی شود که مدیران و سازمان بندی آن از بین خود اعضا تربیت و گماشته شوند، در واقع بهای بیشتری به خودگردانی شرکتها داده می شود و از این طریق دیگر شرکتها عناصری بیگانه در جامعه روستایی نخواهند بود. عضویت کشاورزان بصورت مشارکت کنندگان فعال و تصمیم گیران واقعی در شرکتها باعث می گردد تا شرکتها بصورت سازمانهای محلی درآیند و نه اینکه شعبه های از بوروکراسی دولتی در روستاها باشند. کشاورزان ما نیاز به عامل کنترل کننده ندارند بلکه خود می توانند مسائل خود را تعیین و سپس حل نمایند. در حال حاضر در چارچوب شرکتها ی سهامی زراعی نیاز به کمک های به موقع وزارت جهاد کشاورزی در جهت تسهیل عملیات مختلف کشاورزی است (لهسایی زاده، ۱۳۷۲، صص: ۱۶۷-۱۶۳).

بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، راهکارهای ذیل در راستای بهبود فعالیت ها در محدوده شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب ارائه می گردد:

- 1- ارتقای کیفیت زیر ساخت های موجود برای افزایش رضایت روستائیان و کشاورزان در محدوده شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب.
- 2- توجه بیشتر به نظر کشاورزان در توسعه زیرساخت های اراضی کشاورزی در محدوده شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب.
- 3- انتقال سرمایه و پول در مقیاس های محلی، منطقه ای و ملی در محدوده شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب.
- 4- مشارکت مردم محلی با ارگان های خصوصی و دولتی در راستای بهبود فعالیت ها و اراضی کشاورزی در محدوده شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب.

- ۵- تقویت عملکرد شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب در ایجاد اشتغال می تواند منجر به توسعه پایدار، امنیت و ماندگاری روستاییان در مناطق مرزی شهرستان سرپیشه استان خراسان جنوبی در مجاورت نوار مرزی کشور افغانستان گردد.
- ۶- شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب با توجه به پشتوانه مالی و امکاناتی که دارد می تواند در ایجاد زیربنای آموزش، بهداشتی، رفاهی، بازارهای محلی و ... در مناطق مرزی شهرستان سرپیشه استان خراسان جنوبی و در مجاورت نوار مرزی افغانستان اقدامات مهمی را انجام بدهد و در فقر زدایی و محرومیت زدایی این منطقه مرزی نقش بسیار مهمی ایفاء نماید.
- ۷- موفقیت در اشتغال زایی، ایجاد توسعه پایدار، امنیت و ماندگاری روستاییان در محدوده روستاها و منطقه مرزی شرکت سهامی زراعی ایثارگران دشت خوشاب، می تواند الگویی مناسب برای دیگر روستاهای استان و کشور به ویژه در مناطق مرزی و توسعه نیافته استان های محروم مشابه در شرق و غرب کشور که دارای منابع آبی و زمین های قابل کشت در مناطق مرزی با کشورهای همسایه می باشند و در ضمن در اکثر موارد دارای نرخ های بالای بیکاری، فقر و مهاجرت نیز میباشند محسوب شود.

۸ منابع

- (۱) ازکیا، مصطفی. (۱۳۸۴). تحلیل مبانی و نظریه های نظام بهره برداری و روند تحول آن ها با تاکید بر جامعه روستایی ایران. مجموعه مقالات اولین همایش نظام های بهره برداری کشاورزی ایران. تهران. انتشارات معاونت ترویج نظام های بهره برداری با همکاری موسسه فرهنگی - هنری شقایق روستا.
- (۲) ازکیا، مصطفی. (۱۳۷۴). مقدمه ای بر جامعه شناسی توسعه روستایی، تهران. انتشارات اطلاعات.
- (۳) ازکیا، مصطفی. (۱۳۸۵). جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران. چاپ هفتم، تهران. انتشارات اطلاعات.
- (۴) ازکیا، مصطفی. (۱۳۷۹). جامعه شناسی توسعه. چاپ دوم، تهران. موسسه نشر کلمه.
- (۵) بابائی همتی، غلامحسین. (۱۳۵۱). اثرات اجتماعی تشکیل شرکتهای سهامی زراعی در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران. دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- (۶) پاول، ر. (۱۳۷۹). روش های اساسی برای پژوهش برای کتابداران، (ترجمه نجلا حریری). تهران. مرکز انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- (۷) تقوی، نعمت ا. (۱۳۸۳). جامعه شناسی روستایی، تهران. انتشارات پیام نور.
- (۸) حاجعلی فرد، محمدرضا. (۱۳۶۲). بررسی مقدماتی - اقتصادی واحدهای بهره برداری شرکت سهامی زراعی، شرکت های تعاونی تولید و واحدهای دهقانی در گلپایگان. تهران. مرکز تحقیقات روستایی و اقتصاد کشاورزی وزارت کشاورزی.
- (۹) خوی نژاد، غ. (۱۳۸۰). روش های پژوهش در علوم تربیتی. تهران. انتشارات سمت.
- (۱۰) خادم آدم، ناصر. (۱۳۸۷). ظهور وافول شرکت های سهامی زراعی. روزنامه اعتماد، شماره ۸۱۸، ۱۳۸۷. قابل دسترسی در: <http://www.magiran.com/npview.asp?ID=1742324>
- (۱۱) دانشگاه شیراز. (۱۳۴۸). بررسی اقتصادی - اجتماعی و کشاورزی قریه شمس آباد قبل و بعد از تشکیل شرکت سهامی زراعی مهر.
- (۱۲) دشتی، طلیعه. (۱۳۴۹). شرکت سهامی زراعی در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران.
- (۱۳) دلاور، علی. (۱۳۸۷). روش تحقیق در روانشناسی علوم تربیتی. تهران. انتشارات ویرایش.
- (۱۴) ساریخانی، ناهید. (۱۳۸۴). شرکت های سهامی زراعی در راه احیاء. قابل دسترسی در: <http://www.tarvij.com/persian/page.asp?pagetype=articles&picv=yes>
- (۱۵) سرمد زه؛ بازگان، ع.؛ حجازی، ا. (۱۳۷۶). روش های تحقیق در علوم رفتاری. تهران. نشر مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- (۱۶) سیمای کشاورزی و منابع طبیعی خراسان جنوبی. (۱۳۹۶). قابل دسترسی در: <http://www.nr-skh.ir>
- (۱۷) شیرزاد، حسین. (۱۳۸۶). یکپارچه سازی اراضی به مثابه تصمیم جمعی دهقانی. دو ماهنامه علمی ترویجی جهاد، سال ۲۷، شماره ۲۷۶.
- (۱۸) عبداللهی، محمد. (۱۳۷۷). نظام های بهره برداری (مطالعه تطبیقی نظام های بهره برداری کشاورزی و ارزشیابی عملکرد آنها به منظور شناخت انواع ویژگی های نظام های بهره برداری بهینه و مناسب در ایران). تهران. دفتر طراحی نظام های بهره برداری.
- (۱۹) گل محمدی، فرهود. (۱۳۹۳). بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی تشکیل شرکت سهامی زراعی سهل آباد نهبندان در اشتغال و توسعه پایدار مناطق کویری استان خراسان جنوبی. مقاله ارائه شده در: کنفرانس بین المللی توسعه پایدار، راهکارها و چالش ها با محوریت کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری. ۶ الی ۸ اسفند ماه ۱۳۹۳. تبریز. وبگاه: <http://icsda.ir/fa>
- (۲۰) لهسایی زاده، عبدالعلی. (۱۳۷۲). جامعه شناسی کشاورزی، تهران. انتشارات اطلاعات.
- (۲۱) لهسایی زاده، عبدالعلی. (۱۳۷۳). بررسی جامعه شناختی بهره برداری های کشاورزی در ایران. در: مجموعه مقالات دومین کنگره اقتصاد کشاورزی ایران. دانشکده کشاورزی، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۲. تهران: وزارت کشاورزی. صفحات: ۳۰۴ - ۲۸۷.
- (۲۲) لهسایی زاده، عبدالعلی. (۱۳۷۹). جامعه شناسی توسعه روستایی. شیراز. نشر زر.
- (۲۳) مهندسان مشاور DHV از هلند. (۱۳۷۱). سلسله انتشارات روستا و توسعه: شماره ۱۰ - رهنمودهایی برای برنامه ریزی مراکز روستایی. تهران. وزارت جهاد

سازندگی.

- ۲۴) مدیریت شرکت سهامی زراعی اینارگران دشت خوشاب. (۱۳۹۶). امور اداری، سازمان جهاد کشاورزی سریشنه، استان خراسان جنوبی.
- ۲۵) مرکز آمار ایران. (۱۳۸۲). سرشماری عمومی کشاورزی. تهران. مؤلف.
- ۲۶) محقق، محمد کاظم. (۱۳۸۴). تحلیل نگرش های حفظ و صیانت زمین کشاورزی در دوره های اخیر و چاره اندیشی های لازم. مجموعه مقالات اولین همایش نظام های بهره برداری کشاورزی ایران، تهران: انتشارات معاونت ترویج نظام های بهره برداری با همکاری موسسه فرهنگی - هنری شقایق روستا.
- ۲۷) نیک خلق، علی اکبر. (۱۳۵۰). شرکت سهامی زراعی سمسکنده. تهران. موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی.
- ۲۸) وزارت جهاد کشاورزی. (۱۳۸۲). واژه ها و مفاهیم مورد استفاده در نظام های بهره برداری کشاورزی، تهران. معاونت ترویج و نظام بهره برداری، دفتر مطالعات و طراحی نظام بهره برداری.
- ۲۹) وزارت جهاد کشاورزی. (۱۳۷۲). شرکت های سهامی زراعی. صندوق مطالعاتی نظام های بهره برداری ایران، تهران. انتشارات معاونت امور واحدهای تولیدی و کشت و صنعت ها. مؤلف.
- ۳۰) وثوقی، منصور، فرجی، افرا سیاب. (۱۳۸۵). پژوهشی جامعه شناختی در زمینه عوامل موثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در یکپارچه سازی اراضی مزروعی (مطالعه موردی روستاهای زرین دشت) " مجله جامعه شناسی ایران، دوره هفتم، شماره ۲. ۱۳۸۵.
- ۳۱) Steatz, J. M. و Eicher, C. K. (۱۳۷۰). چشم انداز تاریخی آرا و نظرات پیرامون توسعه کشاورزی. در: توسعه کشاورزی در جهان سوم. (ویراستار: کارل. ک. ایگر). مترجمان: کریم درویشی و دیگران. مرکز تحقیقات روستایی و اقتصاد کشاورزی. وزارت کشاورزی. صفحات: ۵۵-۱۱. تهران.

32) Golmohammadi, F. Kahromi, A. Khademi Nezhad, H. Honari, Y. Isfahani, E. Kazemi, M. (2013). Role of agricultural cooperatives in accessing to sustainable productivity and creating job opportunities in rural regions (Case study: South-Khorasan Province- east of Iran). Published In: Technical Journal of Engineering and Applied Sciences Available online at www.tjeas.com ©2013 TJEAS Journal-2013-3-10/859-876 ISSN 2051-0853 ©2013 TJEAS.

33) Golmohammadi, F. (November 28-30, 2011). Cooperatives and Sustainable community Development in Rural Regions of Iran (With Emphasizing on Poverty Alleviation, Tourism and Entrepreneurship): Situations and Problems. In: WASET 2011 VENICE, ITALY- November 28-30, 2011 NH Laguna Palace, Viale Ancona, 2. 30172 Venezia, Mestre, Italy.

ضمایم

عکس های شماره ۱ الی ۷. عکس های بازدید میدانی از بازارچه مرزی ماهیروود در نوار مرزی با کشور افغانستان - در حدود ۲۰ کیلومتری شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب - و میل ۷۶ در نقطه صفر نوار مرزی با کشور افغانستان در تاریخ ۱۳۹۷/۱/۳۰ که توسط فرماندهی مرزبانی استان خراسان جنوبی در جریان کنگره ملی توسعه مناطق مرزی برگزار شد و حضور اساتید برجسته کشوری از جمله جناب آقای دکتر حافظ نیا استاد کامل گروه علوم سیاسی دانشگاه تربیت مدرس و جناب آقای دکتر جوان استاد بازنشسته توسعه روستایی گروه جغرافیا دانشگاه فردوسی مشهد و چندین استاد مطرح دیگر ارائه می شوند (عکس های ۱ الی ۵ از بازارچه مرزی ماهیروود و میل ۷۶). و بازدید نویسنده این مقاله از شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب در در نقطه صفر سرحد مناطق مرزی شهرستان سرپیشه استان خراسان جنوبی و عکس های میدانی از این شرکت، درب ورودی، سوله نگهداری ماشین آلات کشاورزی و نوار مرزی کشور افغانستان و پاسگاه مرزی سابق که هم اکنون به انبار تدارکات شرکت تبدیل شده است ارائه می گردند (۲۹۰ کیلومتر فاصله تا بیرجند مرکز استان خراسان جنوبی) ((عکس های ۶ الی ۷) (عکس ها توسط نویسنده ۲۲ و ۲۳ آبان ماه ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷/۱/۳۰).

عکس های شماره ۸ الی ۱۳. ساختمان اداری شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب و استخرهای چند منظوره ذخیره آب چاههای کشاورزی جهت پرورش همزمان ماهی و استفاده آن برای زراعت و باغهای زیتون همراه با سوله انبار ادوات مکانیزاسیون وسایر تدارکات شرکت (۲۹۰ کیلومتر فاصله تا بیرجند مرکز استان) (عکس ها توسط نویسنده ۲۲ و ۲۳ آبان ماه ۱۳۹۶).

عکس های شماره ۱۴ الی ۱۵. نمایی از روستاهای پیرامون و مجاور شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب. لازم به ذکر است که بیشتر کارکنان تمام وقت و نیمه وقت این شرکت از اهالی همین روستاهای پیرامون و مجاور شرکت می باشند (۲۹۰ کیلومتر فاصله تا بیرجند مرکز استان) (عکس ها توسط نویسنده ۲۲ و ۲۳ آبان ماه ۱۳۹۶).

عکس شماره ۱۶. مکانیزاسیون در زمین های زراعی شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب (۲۹۰ کیلومتر فاصله تا بیرجند مرکز استان) (عکس ها توسط نویسنده ۲۲ و ۲۳ آبان ماه ۱۳۹۶).

عکس های شماره ۱۷ الی ۱۸. قالی بافی و دامداری سنتی و غالبا معیشتی در روستاهای پیرامون و مجاور شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب. لازم به ذکر است که بیشتر کارکنان تمام وقت و نیمه وقت این شرکت از اهالی همین روستاهای پیرامون و مجاور شرکت می باشند (۲۹۰ کیلومتر فاصله تا بیرجند مرکز استان) (عکس ها توسط نویسنده ۲۲ و ۲۳ آبان ماه ۱۳۹۶).

عکس شماره ۱۹. باغ های جدید الاحداث (۶ ساله) زیتون در نقطه صفر مرزی با کشور افغانستان در زمین های شرکت سهامی زراعی دشت خوشاب در شهرستان سریشه استان خراسان جنوبی و پاسگاه مرزی سابق که هم اکنون به انبار تدارکات شرکت تبدیل شده است ارائه می گردند (۲۹۰ کیلومتر فاصله تا بیرجند مرکز استان خراسان جنوبی) (عکس ها توسط نویسنده ۲۲ و ۲۳ آبان ماه ۱۳۹۶).

